

બોચાસણવાસી શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ સ્વામિનારાયણ સંસ્થા
સત્સંગ શિક્ષણ પરીક્ષા

ઉકેલપત્ર : સત્સંગ પ્રાણ - પ્રથમખંડ

પ્રશ્નપત્ર - ૨

(સમય : બપોરે ૨ થી ૫)

રવિવાર, ૧૫ જુલાઈ, ૨૦૧૨

કુલ ગુણ : ૧૦૦

ૐ અગત્યની સૂચના ૐ

પ્રશ્નપત્રમાં દરેક પેટા પ્રશ્નની જમણી બાજુ દર્શાવેલ ખાનામાં, લખેલા ગુણની પછીના ખાલી ખાનામાં (ગુણ : ૧)
પરીક્ષાર્થીને આપેલ ગુણ લખવાના છે. જો પ્રશ્નનો જવાબ ખોટો હોય તો તે ખાનામાં '૦' (આંકડામાં શૂન્ય) લખવું. ખરાં
(✓) કે ખોટાં (X) ની નિશાની દરેક પેટા પ્રશ્નની ડાબી બાજુની ખાલી જગ્યામાં જ-પ્રશ્ન શરૂ થાય તે પહેલાં કરવી.

વિભાગ : ૧ : 'બ્રહ્મવિદ્યાના અમૂલ્ય ગ્રંથો' નવી આવૃત્તિના આધારે

પ્ર.૧ આપેલા વિકલ્પોમાંથી ફક્ત સાચા વિકલ્પોની આગળ આપેલા ચોરસ ખાનામાં ખરાની (✓)
નિશાની કરો. (કુલ ગુણ ૬)

નોંધ : એક કે એકથી વધારે વિકલ્પ સાચા હોઈ શકે. તમામ સાચા વિકલ્પ આગળ જ ખરાની નિશાની
કરી હશે તો જ પૂર્ણ ગુણ મળશે, અન્યથા એક પણ ગુણ નહીં મળે.

૧. ૨, ૪ (૪૩-૪૫) ૨. ૨, ૩ (૧૪૮) ૩. ૨, ૩ (૨૯-૩૦)

પ્ર.૨ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો. (કુલ ગુણ ૫)

નોંધ : અડધા સાચા જવાબનાં ગુણ આપવા નહીં.

૧. વચનામૃતનું ઉત્તમ ભાષ્ય એટલે શું ? (૧૧૪)
- જ. 'વચનામૃત'નું ઉત્તમ ભાષ્ય એટલે 'સ્વામીની વાતો.'
૨. શ્રીજીમહારાજ વાયુ ભક્ષણ કરીને કયા સ્થાનમાં રહેલા ? (૨૮)
- જ. શ્રીજીમહારાજ વાયુ ભક્ષણ કરીને પુરુષોત્તમપુરીમાં રહેલા.
૩. પ્રકરણ પ્રમાણે વચનામૃતની સંખ્યા લખો. (૧૨)
- જ. (૧) ગ. પ્ર. ૭૮ (૨) સારંગપુર ૧૮ (૩) કારિયાણી ૧૨ (૪) લોયા ૧૮ (૫) પંચાળા ૭ (૬) ગ.મ. ૬૭
(૭) વડતાલ ૨૦ (૮) અમદાવાદ ૩ (૯) ગ. અં. ૩૯ (૧૦) અમદાવાદ વધારાના ૧૧
૪. શ્રીજીમહારાજે છડી અડાડીને ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને અક્ષરબ્રહ્મ તરીકેની ઓળખાણ ક્યાં અને કયા પ્રસંગે
કરાવી ? (૮૩)
- જ. શ્રીજીમહારાજે છડી અડાડીને ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને અક્ષરબ્રહ્મ તરીકેની ઓળખાણ સારંગપુરમાં રાઠોડ ધાધલને
ઘેર હોળીના ઉત્સવ પ્રસંગે કરાવી.
૫. ચાર શાસ્ત્રે કરીને જે ભગવાનને સમજે તેને શ્રીજીમહારાજ વચ. વર. ૨ પ્રમાણે શું કહે છે ? (૬૬)
- જ. ચાર શાસ્ત્રે કરીને જે ભગવાનને સમજે તેને શ્રીજીમહારાજ વચ. વર. ૨ પ્રમાણે પૂરો જ્ઞાની કહે છે.

પ્ર.૩ પ્રમાણ પરથી વિષયનું શીર્ષક આપો. (કુલ ગુણ ૫)

૧. 'આહીં તો સંત ભેગા પ્રગટ સહજાનંદ સ્વામી પોતે બિરાજે છે.' (૯૭)
- જ. શ્રીજીમહારાજને સમ્યક્પણે ધારી રાખવાની પાત્રતા
૨. 'વેદ, શાસ્ત્ર, પુરાણ, ઈતિહાસ એ સર્વે ગ્રંથનો એ જ ગલિતાર્થ છે...આ જે અમે વાર્તા કરી છે તે સર્વે શાસ્ત્રોનું
રહસ્ય છે.' (૧૭)
- જ. વચનામૃતમાં સર્વે શાસ્ત્રોનાં સાર-રહસ્ય-સિદ્ધાંતની વાતો
૩. 'જે તેજને વિષે મૂર્તિ છે તે જ આ પ્રત્યક્ષ મહારાજ છે એમ જાણજો.' (૨૪)
- જ. શ્રીજીમહારાજ : સર્વાવતારના અવતારી સર્વોપરી ભગવાન

૪. આ વચનામૃતના ચોપડામાં ચાર વેદ, ખટશાસ્ત્ર ને અઢાર પુરાણોનો સાર છે. (૧૮)
- જ. ગુણાતીત ગુરુઓના અભિપ્રાયો
૫. 'સ્વલ્પમપ્યસ્યધર્મસ્ય પ્રાયતે મહતો ભયાત્ ।' (૬૨)
- જ. મૌલિક અર્થઘટનો
- પ્ર.૪ નીચે આપેલા વિષયના ફક્ત તમામ મુખ્ય મુદ્દાઓ જ લખો. (કુલ ગુણ ૪)

નોંધ : અડધા મુદ્દા સાચા લખ્યા હોય તો ૧ ગુણ આપવો.

૧. વચનામૃતની પ્રમાણભૂતતાના અન્ય પુરાવાઓ (અનુક્રમણિકા : ૧૧)
- જ. (૧) અદ્વિતીય શ્રોતાગણ (૨) પ્રામાણિક સંપાદકવૃંદ (૩) ઐતિહાસિક પ્રમાણભૂતતા
૨. બ્રાહ્મીસ્થિતિના ઘડવૈયા (અનુક્રમણિકા : ૧૨)
- જ. (૧) જીવોના આત્યંતિક કલ્યાણની શુભ ભાવના (૨) બ્રાહ્મી સ્થિતિનું ઘડતર (૩) સ્વામીશ્રીનું નીડર સ્પષ્ટવક્તાપણું
- પ્ર.૫ નીચે આપેલા વિષયો ઉપર મુદ્દાસર નોંધ લખો. (પંદરેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૧૦)

નોંધ : જ્યાં પણ શાસ્ત્રોના પ્રમાણ નંબર આવતા હોય ત્યાં પરીક્ષાર્થીએ તે નંબર ન લખ્યા હોય તો પણ પૂરા ગુણ આપવા.

૧. જીવોના કલ્યાણાર્થે ભગવાનના નિશ્ચયની દૃઢતાનો આગ્રહ (૪૫-૪૬) કલ્યાણ અથવા મોક્ષ માટેના નિર્વિઘ્ન સાધનામાર્ગમાં અનેક પ્રકારની સાધનામાં એકડો તો પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન જ છે. તેથી ભગવાનના દૃઢ નિશ્ચય અને આશ્રય વગર કોઈ રીતે વાંધો ભાંગશે નહિ એમ વિગતે સમજાવીને વચ.મ. ૧૩ના અંતે મહારાજ જણાવે છે, “જે તેજને વિશે મૂર્તિ છે તે જ આ પ્રત્યક્ષ મહારાજ છે.” એમ જાણજો અને જો એમ ન જણાય તો એટલું તો જરૂર જાણજ્યો જે, ‘અક્ષરરૂપ જે તેજ તેને વિશે જે મૂર્તિ છે તેને મહારાજ દેખે છે. એમ જાણશો તોપણ તમારે મારે વિશે હેત રહેશે. તેણે કરીને તમારું પરમ કલ્યાણ થશે અને આ વાતને નિત્યે નવી ને નવી રાખજો, પણ ગાફલપણે કરીને વિસારી દેશો મા. આજ છે તેવી જ કાલ નવી રાખજ્યો, અને તેવી દેહનો અંત થાય ત્યાં સુધી પણ દિન દિન પ્રત્યે નવી ને નવી રાખજ્યો. અને જે જે ભગવાનની વાત કરો તે તે વાતને વિશે આ વાતનું બીજ લાવજ્યો એમ અમારી આજ્ઞા છે. જો ભગવાનના નિશ્ચયમાં ડગમગાટ થાય, તેમના સ્વરૂપમાં મનુષ્યભાવ આવે તો સાધક કલ્યાણના માર્ગેથી પડી જાય છે. તેથી દિવ્યભાવ-મનુષ્યભાવની વિસ્તૃત વાત કરીને મહારાજ વચ.લો. ૧૮ના અંતે કહે છે : ‘અને આ જે વાત છે તે સૂઝે તો આજ સમજો તો એટલી સમજવી છે અને સૂઝે તો સો વર્ષે કરીને સમજો તોપણ એટલી સમજવી છે અને આ વાત સમજીને એની દૃઢતાની ગાંઠ પાડ્યા વિના છૂટકો નથી. માટે આ અમારી વાત છે તે સર્વે હરિભક્તને યાદ રાખીને પરસ્પર કરવી અને જ્યારે કોઈને અણસમજણે કરીને ધોખો થાય ત્યારે તેને આ વાત કરીને ચેતાવી દેવો. અને આ જે અમારી વાર્તા છે તેને નિત્ય પ્રત્યે દિવસમાં એક વાર કરવી એમ અમારી આજ્ઞા છે, તેને ભૂલશો મા. જરૂર ભૂલશો મા. આ બન્ને સંદર્ભોમાં ભગવાન વિશે દિવ્યભાવે સહિત નિશ્ચયની દૃઢતા કરાવવાનો મહારાજને કેટલો આગ્રહ છે તેનો ખ્યાલ આવે છે. આ પ્રમાણે ઉપરોક્ત સર્વ મુદ્દાઓને આધારે કહી શકાય કે મહારાજે જે ઉપદેશ આપ્યો છે, તેમાં એમને અંગત કોઈ સ્વાર્થ નથી. તેમણે તો જીવના ફક્ત કલ્યાણાર્થે જ વાતો કરી છે. તેથી તેમણે કરેલી વાતોની યથાર્થતા અને પ્રમાણભૂતતામાં શંકાને કોઈ સ્થાન જ નથી. અથવા
૨. શ્રીજીમહારાજની નિર્વાસનિકતા-નિર્દોષતા (૩૭-૩૮) સાચી અને સંપૂર્ણ સાધનાની ફલશ્રુતિ છે નિર્વાસનિકપણું અને નિર્દોષપણું. અધ્યાત્મસાધના કરનાર ઘણા મુમુક્ષુઓ હોય છે, પણ સાધનાને અંતે ઉચ્ચતમ સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરનાર કેટલા ? અત્યંત કઠિન તપ-વ્રતો કર્યા પછી પણ કોઈક કામમાં કે કોઈક ક્રોધમાં અટવાયા છે. કોઈકને લોભે પછાડ્યા છે, તો કોઈકને ઈન્દ્રિયોયે માત કર્યા છે. કોઈક રાગમાં તો કોઈક દ્વેષમાં ફસાયા છે. પંચવિષય પ્રત્યેની આસક્તિ કે વાસનાએ તથા કામાદિક અંતઃશત્રુઓએ ભલભલાને પોતાના ભરડામાં લીધા છે, ફસાવ્યા છે અને સાધનામાર્ગેથી પાડ્યા છે. મુમુક્ષુઓએ કરેલ સાધના પર આ દોષોએ પાણી ફેરવ્યું છે. જેમની સાધનામાં કામાદિક દોષોએ વિક્ષેપ પહોંચાડ્યો છે એવા વિશ્વામિત્ર, પરાશર, એકલશૂંગી, ચ્યવન, નારદજી, સૌભરિ, ભરતજી, વસિષ્ઠ આદિક અનેકનાં દૃષ્ટાંતો પુરાણ ગ્રંથોમાં જોવા મળે છે. ઉપરોક્ત દૃષ્ટાંતો ઉપરથી ખ્યાલ આવે છે કે વ્યક્તિ સ્ત્રીનો ત્યાગ કરી શકે, પણ કામનો ત્યાગ કરવો અઘરો છે. ધન

છોડવું સહેલું છે પણ લોભ મૂકવો મુશ્કેલ છે. સંબંધીનો ત્યાગ થઈ શકે પણ સ્નેહના પાશમાંથી મુક્ત થવું સહેલું નથી. શરીર પર રાખ ચોપડી શકાય છે, પણ અહંકારને ખાખ કરવો કઠિન છે. હિમાલયમાં દેહને ઓગાળી શકાય છે પણ દેહભાવને નહિ. અંતરના ‘રાગ’નો ત્યાગ સાચી સાધનાની સંપૂર્ણતા માગે છે. વિષયો પ્રત્યે રહેલા રાગનાં બીજ નાશ પામ્યા વગર ગમે ત્યારે તેમાંથી અંકુરો ફૂટવાની શક્યતા રહે જ છે. તેથી સાચી સાધના વગર, નથી વાસના નિર્મૂળ થતી કે નથી વિકારો નાબૂદ થતા. શ્રીજીમહારાજે સાધનાના સાચા રાહ પર ચાલનાર સાધકની સાધનાની ફલશ્રુતિરૂપે નિર્વાસનિક અને નિર્દોષ સ્થિતિનો આદર્શ પોતાના જીવન દ્વારા સ્થાપિત કર્યો છે. તેઓ પોતે જ પોતાની આધ્યાત્મિક ઉચ્ચતમ સ્થિતિની વાત કરતાં કહે છે : કા. ૬ - “અમારે તો કામ, ક્રોધ, લોભ, માન, મત્સર, ઈર્ષ્યા એ સર્વેનો ક્યારેય હૈયામાં લેશ પણ આવતો નથી અને શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધ એ જે પંચવિષય તેનો તો હૈયામાં અતિશય અભાવ વર્તે છે, પણ પંચવિષયમાંથી એકેને વિશે લેશમાત્ર ભાવ થતો નથી.” મ. ૧૩ - “મારે સહજ સ્વભાવે એમ વર્તે છે જે, આ સંસારને વિશે જે અતિ રૂડો શબ્દ તથા અતિ રૂડો સ્પર્શ તથા અતિ રૂડો ગંધ તથા અતિ રૂડો રસ તથા અતિ રૂડું રૂપ એ જે પંચવિષય તેમાં હું મારા મનને બાંધવાને ઈચ્છું તોપણ નથી બંધાતું ને એમાં અતિશય ઉદાસ રહે છે.” મ. ૩૩ - “જે દિવસથી અમે જન્મ્યા છીએ તે દિવસથી કરીને આજ દિવસ પર્યન્ત કોઈ દિવસ જાગ્રતમાં અથવા સ્વપ્નમાં દ્રવ્યનો કે સ્ત્રીનો ભૂંડો ઘાટ થયો હોય તો આ સમગ્ર પરમહંસના સમ છે. અને એવી રીતે અમે સદાય નિર્દોષપણે છીએ.” શ્રીજીમહારાજનાં ઉપરોક્ત વચનોમાં તેમના અતિ શુદ્ધ અને નિર્દોષ વ્યક્તિત્વનાં દર્શન થાય છે. માયિક દોષથી તદ્દન નિર્લેપ રહીને આવા વિશુદ્ધ અંતઃકરણથી વાતો કરનારાં જગતમાં મળવા અતિ અતિ અતિ દુર્લભ છે. આવું દુર્લભ વિલક્ષણ અને અદ્વિતીય વ્યક્તિત્વ શ્રીજીમહારાજનું હતું.

૩. સ્વામીની વાતોમાં શ્રીજીમહારાજના હૃદયગત સિદ્ધાંતની સ્પષ્ટતા (૧૨૧-૧૨૩) શ્રીજીમહારાજે પોતાના ઉપદેશોમાં પોતાનો હૃદયગત અભિપ્રાય અને સિદ્ધાંત સમજાવ્યો છે, પરંતુ તેમણે ભિન્ન ભિન્ન જીવોની સામાન્ય ક્ષાને ધ્યાનમાં રાખીને સર્વસામાન્ય વાતો વિશેષ પ્રમાણમાં કરી છે. એમાંથી સિદ્ધાંતને શોધી કાઢવો તે સો મણ રેતીના ઢગલામાંથી સો ગ્રામ ખાંડ છૂટી પાડવા જેવું કઠણ છે, પરંતુ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ મહારાજનો સિદ્ધાંત તારવીને પોતાની વાતોમાં સમજાવ્યો છે. જેમ કે, “બ્રહ્મરૂપ માનીને ભક્તિ કરવી’ એ જ સિદ્ધાંત છે, તે જેમ ઘણા માણસ વટલે ને એક જણ નાતમાં રહે, પણ તેને એમ સમજવું જે, ‘હું વટલ્યો નથી,’ તેમ બ્રહ્મરૂપ માનવાની સમજણ છે.” (સ્વા. વા. ૧/૫૮) “મહારાજે ધૂધૂબાજ મારગ ચલાવ્યો છે, તે શું જે, મંદિર, મેડિયું, ઘોડાં, ગાડાં આદિક અનેક વાતું પ્રવર્તાવી છે, પણ પોતાનો સિદ્ધાંત જે કરવાનું છે તે મૂકી દીધું નથી. તે સિદ્ધાંત એ જે, નિર્વાસનિક થાવું ને ભગવાનમાં જોડાવું, પછી ગમે તે કામ કરો, ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહો કે ત્યાગી થાઓ, પણ અંતે કરવાનું એ છે.” (સ્વા. વા.૨/૮૪) “આ જીવને મૂઆ સુધી પણ આ લોકના મનસૂબા છે, પણ તે મૂકવા ને પરલોકના કરવા ને આત્મા ને પરમાત્મા એ બે વાત મુખ્ય રાખવી, એમ મહારાજનો મત છે, પણ એ વાતની પુષ્ટિના શબ્દ બહુ થોડા આવે, ને ત્યાગના, ભક્તિના અને ધર્મના એ આદિકના હજાર શબ્દ આવે, તેથી પણ એ માર્ગે ચલાતું નથી, પણ સિદ્ધાંત તો એ જ કરવાનું મહારાજ કહે છે.” (સ્વા.વા. : ૨/૧૦૫) “એક હરિજને ચાર-પાંચ વચનામૃત વાંચ્યા, તે વચનામૃતનાં નામ પ્રથમનું ત્રેવીસ ને મધ્યનું ત્રીસ ને પિસ્તાલીસ ને અમદાવાદનું બીજું ને ત્રીજું. ત્યારે સ્વામી બેઠા થઈને બોલ્યા જે, ‘આ વચનામૃત તો જાણે સાંભળ્યા જ નહોતાં.’ એમ કહીને બોલ્યા જે, ‘ફરીથી વાંચો.’ ત્યારે ફરીથી વાંચ્યાં. ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, ‘આ વચનામૃત સાંભળતા એમ જણાણું જે, કોટિ કલ્પ સુધી એમ કર્યા વિના છૂટકો નથી, તે આપણે તો કર્યા વિના છૂટકો નથી, પણ આચાર્ય હોય કે ભગવાનનો પુત્ર હોય, કે ઈશ્વર હોય, કે નાના-મોટા ભગવાન હોય, પણ એમ કર્યા વિના છૂટકો નથી. કેમ જે, એ પણ મહારાજનો મત છે. આપણે બ્રહ્મરૂપ થયા વિના પુરુષોત્તમ પધરાવવા ક્યાં ? પુરુષોત્તમ પધરાવવા હોય તો બ્રહ્મરૂપ થાવું.” (સ્વા.વા. ૩/૧૩) “આપણે બ્રહ્મરૂપ માનવું, તે આજ એમ નહિ થાય તો દેહ પડશે ત્યારે થાશે, પણ ‘દેહ હું’ માનશે ત્યાં સુધી માન આદિક દોષ કેમ ટળશે ? માટે દેહ માનવું નહિ, એમ મહારાજનો સિદ્ધાંત છે. ને બહુ પ્રકારના માણસ છે તેમાં જેમ જેને ફાવે એને એમ કહેવું, પણ આવી રીતે દિવસમાં એક વાર તો વિચાર કરવો. ને આ તો બહુધા માણસમાં એક જણ નાત્યમાં રહે તો સૌ મળીને એકને વટલ્યો ઠેરાવે એવી વાત છે, પણ એ વાત મૂકવાની નથી. ને શાસ્ત્રમાં તો આવી વાતું ઝાઝી ન મળે ને આવી વાતું પણ ઝાઝી થાય નહિ, પણ આ વાત સમજવાની છે.” (સ્વા. વા. :૫/૩૬૩) “પછી વળી લીલાની વાત કરી. તેમાં કહ્યું જે, “મહારાજ આની ઉપર બહુ રાજી થયા, એમ પણ રાજી કહેવાય, એ જુદી રીતનું, ને જે સિદ્ધાંતનો રાજીપો તે તો પહેલા પ્રકરણના ઓગણીસના વચનામૃત પ્રમાણે, તે આજ્ઞા,

ઉપાસના ને મૂર્તિમાં જોડાવું. તે આજ કરો કે લાખ જન્મે કરો, જ્યારે કરશો ત્યારે મહારાજ પાસે રહેવાશે, ને મહારાજ પણ બીજી જે જે વાત કહે તે પણ ત્યાં જાતી ઊભી રાખે, એ સિદ્ધાંત છે.” કોઈ પણ મુમુક્ષુ સ્વામીની આ વાતો વાંચે તો એને શ્રીજીમહારાજના મત કે સિદ્ધાંતની સ્પષ્ટતા થયા વગર રહે જ નહિ. અથવા

૪. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીનો દેહનો અનાદર (૮૮-૮૯) તપ, ત્યાગ અને વૈરાગ્યની દૃઢતાની સાથે સાથે એમના જીવનમાં દેહનો અનાદર પણ અતિશય હતો. એમણે ક્યારેય દેહની ચિંતા કરી જ નથી. દેહને તો એમણે ખાસડા જેવું કરી રાખ્યું હતું. દેહને કષ્ટ પડે, ભીડો પડે, તો અતિશય રાજી થતા. દૈહિક સુખ, કષ્ટ કે અગવડથી તેઓ ક્યારેય પાછા પડ્યા નથી. તેઓ પોતાના દેહના સહજ અનાદરની વાત કરતાં કહે છે : “અમે બાવીસ વરસ વનમાં રહ્યા, તે ત્રણ દિવસે અન્ન મળે, ને ટાઢ્ય તડકો, વરસાદ ને હિમમાં પડ્યા રહેતા, ને ઓધામાં રહેતા, ને એક ગોદડીભર રહેતા, એવાં દુઃખ સહન કર્યાં છે.” (સ્વા.વા. ૬/૬૭) “સ્તુતિનિંદાના વચનામૃતમાં કહ્યું છે જે ‘જેને ભગવાનનું માહાત્મ્ય સમજાણું હોય તેને સારા વિષય મળે તો તેમાં મૂંઝાઈ જાય.’ ત્યારે એક સાધુએ પૂછ્યું જે ‘સારામાં મૂળગો કેમ મૂંઝાઈ જાય ?’ એટલે સ્વામી કહે, ‘ઓલ્યા બીજા જેમ નરસામાં મૂંઝાય તેમ એ સાધુ સારામાં મૂંઝાય, કેમ જે, એણે આગળથી જ રાખ જેવું કરી મૂક્યું હોય પછી શું કઠણ પડે ! ને અમારે આટલું આસન નો’તું રાખવું પણ સાધુએ કહ્યું એટલે રાખ્યું, પણ ગમે નહિ. ને સૌ આસન જેટલું નાખે છે એટલું નાખ્યું, તે ઘડપણ સારુ, તે વગર પણ ચાલે, ધરતી જેવું તો સુખ જ નહિ. ને વાહને પણ ઝાઝું ન ચલાય તે સારુ. જેવું-તેવું હોય તે ઉપર બેસીએ, પણ તેમાં વળી તાલ શા ? ને આ મહોલાત, ધર્મશાળા પણ ન ગમે, ને આ તો આજ્ઞા એટલે શું કરવું ? નીકર આમાં શું માલ છે ? સેવા થાય એટલો માલ, નીકર તો વન બહુ ગમે.” (સ્વા.વા. ૬/૧૨૮) “દેહને તો શું કરવું છે ? આમ ને આમ પરપોલા જેવું કરી રાખે છે, એવું ન રાખવું, ખાસડા જેવું કરી નાખવું. આ જોને અમારા પગ વજ જેવા છે, તે કાંટો વાગે નહિ ને ધગે પણ નહિ, ને એક વાર મહારાજ પાસે જાતા હતા, તે રસ્તામાં શૂળ હતી તે કરડ કરડ બોલતી ગઈ ને અમે ચાલ્યા ગયા. કાંઈયે થયું નહિ, માટે દેહ જો પરપોલા જેવું રાખ્યું હોય તો જરાક વા ન આવે કે જીવમાંથી આકળો થઈ જાય. તે માટે એવું દેહ ન રાખવું.” (સ્વા.વા. ૬/૧૭૯) એમનાં ઉપરોક્ત વચનોમાં દેહ પ્રત્યે એમની અનાસક્તિનાં દર્શન થાય છે. જો દેહ પ્રત્યે જરાય કૂણી લાગણી ન હોય, એને સાચવવાનો આદર ન હોય, તો જ દૈહિક ભીડો વેઠીને ગામડાઓમાં વિચરણ, હરિભક્તોને ઘેર પધરામણીઓ અને સેવા થઈ શકે. ગુણાતીતાનંદ સ્વામી જીવનના અંતિમ શ્વાસ સુધી આ પ્રકારે ભીડો વેઠતા રહ્યા છે. વળી, તેઓ એક વાર વીજળીના ઝબકારે મહારાજનાં દર્શન કરવા માટે વરસતા વરસાદમાં નેવા નીચે કલાકો સુધી ઊભા રહ્યા હતા. એક વાર તો મહારાજનાં દર્શન માટે મહારાજની માણકી ઘોડી સાથે સાથે પાછા પગે દોડ્યા હતા. આવા તો કેટલાય પ્રસંગોમાં દેહ પ્રત્યેનો એમનો અનાદર જણાઈ આવે છે. ટૂંકમાં એટલું જ કહેવું છે કે ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના જીવનમાં તપ, ત્યાગ, વૈરાગ્ય અને દેહના અનાદર જેવા સદ્ગુણો સોળે કળાએ ખીલ્યા હતા. આવા ઉત્કૃષ્ટ વર્તન સાથેની એમની વાતો હતી, એટલે જ તો એ વાતોથી મુમુક્ષુઓનાં કાળજાં વીંધાઈ જતાં. એમના જીવનમાં પણ ત્યાગ, વૈરાગ્યની ખુમારી ચડી જતી. વરતાલમાં કથાવાર્તાની છાવણી વખતે તો સ્વામીશ્રીની ધારદાર અને ચોટદાર વાતોથી એવી તો અસર થતી કે જેથી ભંડારમાં લાડવા વધી પડતા.

પ્ર.૬ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક વિષય ઉપર વિસ્તૃત નોંધ લખો.

(પચીસથી ત્રીસ લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૧૦)

નોંધ : જ્યાં પણ શાસ્ત્રોના પ્રમાણ નંબર આવતા હોય ત્યાં પરીક્ષાર્થીએ તે નંબર ન લખ્યા હોય તો પણ પૂરા ગુણ આપવા.

૧. બ્રહ્મવિદ્યાની મહત્તા અને આવશ્યકતા (૩-૯) પ્રત્યેક મનુષ્યની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિ પાછળનું પ્રયોજન મુખ્યત્વે સુખ-શાંતિની પ્રાપ્તિ છે. એ માટે જ માનવ કંઈક ને કંઈક નવું શોધે છે. કંઈક ને કંઈક નવીન સુધારા-વધારા કરતો રહે છે. માનવ જીવનનું એક પણ એવું ક્ષેત્ર નહિ હોય, કે જેમાં તેણે કંઈક અવનવું શોધીને સુધારા ન કર્યા હોય. જીવનમાં આવતા પ્રશ્નોનો ઉકેલ શોધવા મનુષ્ય જીવનભર ઝઝૂમતો રહે છે. જીવનમાંથી દુઃખોને કાયમી વિદાય આપવા તે નિત્ય નવા ઉપાયો શોધીને અજમાવતો રહે છે. શ્રીજીમહારાજ આ હકીકતને વચનામૃતમાં સુપેરે સમજાવતાં કહે છે : મ. ૫૧ - “ગુણ(રજોગુણ, તમોગુણ, સત્ત્વગુણ)નો સંગ જ્યાં સુધી રહે ત્યાં સુધી કોઈ જીવ સુખિયો રહે નહિ અને જ્યારે આત્મસત્તારૂપે રહે ત્યારે જ સુખી રહે છે.” અં.૩૮ - “એક દ્રવ્યાદિકનો લોભ તથા સ્ત્રીને વિશે બેઠ્યાઊઠ્યાની વાસના તથા રસને વિશે જિહ્વાની આસક્તિ તથા દેહાભિમાન તથા કુસંગીમાં હેત રહી જાય તથા સંબંધીમાં હેત હોય, એ છો વાનાં જેને હોય તેને કોઈ દિવસ

જીવતે ને મરીને પણ સુખ તો ક્યારેય થાય જ નહિ, માટે જેણે સુખ ઈચ્છવું હોય તેણે એવા સ્વભાવ હોય તો ટાળવા.” પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ કહે છે, “જ્યાં સુધી દેહભાવ છે, ત્યાં સુધી પ્રશ્નો રહેવાના જ છે. જ્યાં દેહભાવ છે ત્યાં દુઃખ અને દોષ છે. દેહભાવ હોય તો આપણને દુઃખ થતાં વાર ન લાગે. નાની નાની વાતમાં ખોટું લાગી જાય. માન-અપમાનમાંથી ઘણાં વિક્ષેપો અને વિઘ્નો આવે. તેથી જ્યાં સુધી દેહભાવ છે ત્યાં સુધી દુનિયાના કોઈ પણ છેડે જાઓ પણ દુઃખ છે, છે ને છે જ. માટે દેહભાવ ટાળો. જેમ જેમ દેહભાવ ટળતો જશે, તેમ તેમ પ્રશ્નોનું સમાધાન થતું જશે. સંપૂર્ણ દેહભાવ ટળે ત્યારે બધાં દુઃખો, પ્રશ્નો અને બધી મૂંઝવણોનું કાયમી નિરાકરણ થઈ જાય. આત્મા-પરમાત્માનું સાક્ષાત્કાર દર્શન થતાં હૃદયગ્રંથિ ભેદાઈ જાય છે, સર્વ સંશયો નાશ પામે છે અને સર્વ કર્મો ક્ષીણ થઈ જાય છે. (મુંડક ઉપનિષદ : ૨/૨/૮) નિરાહારી મનુષ્યના વિષયો તો નિવૃત્ત થાય છે, પરંતુ આસક્તિ નહિ. પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર થતાં આસક્તિ પણ નાશ પામે છે. (ગીતા : ૨/૫૮) “જ્યારે એ સ્વરૂપ જેને જાણ્યામાં આવે તેને જેમ અમને કોઈ વિષયસંબંધી સુખમાં આસક્તિ નથી, તેમ તે પુરુષને પણ ક્યાંય આસક્તિ રહે જ નહિ. અને તે સ્વરૂપને તો તમે પણ દેખો છો, પણ તમારા સમજ્યામાં પરિપૂર્ણ આવતું નથી ને જ્યારે એ વાર્તા સમજ્યામાં આવશે ત્યારે પંચવિષય કે કામ, ક્રોધાદિક સ્વભાવ તે જીત્યામાં પ્રયાસ થશે નહિ, સહેજે જિતાઈ જશે.... એવી રીતે જેણે ભગવાનનું સ્વરૂપ જાણ્યું છે, તેને અમારી પેઠે જ પંચવિષયમાં ક્યાંય પ્રીતિ રહેતી નથી, ને તે સ્વતંત્ર થાય છે.” (વચ.મ. ૧૩) મુંડકોપનિષદમાં શૌનક ઋષિ અંગિરા ઋષિને પૂછે છે : શું જાણવાથી બધું જ જાણી શકાય છે. (મુંડક ઉપનિષદ : ૧/૧/૩) તેના ઉત્તરમાં કહેવામાં આવ્યું : પરા અને અપરા આ બે વિદ્યા જાણવાની છે. (મુંડક ઉપનિષદ : ૧/૧/૪) પછી અપરા વિદ્યાનો નિર્દેશ કરતાં કહ્યું : ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ, અર્થવેદ, શિક્ષા, કલ્પ, વ્યાકરણ, નિરુક્ત, છંદ અને જ્યોતિષ - આ અપરાવિદ્યા છે. (મુંડક ઉપનિષદ ૧/૧/૧૫) છાંદોગ્ય ઉપનિષદમાં નારદજી આ બધાં જ શાસ્ત્રોના જ્ઞાન ઉપરાંત અનેક વિદ્યાઓનો નિર્દેશ કરીને પછી સનત્કુમારને કહે છે : હે ભગવાન ! હું ફક્ત મંત્રોનો જાણનારો છું, (અર્થાત્ મને શાબ્દિક જ્ઞાન છે.) પરંતુ હું આત્મવેત્તા નથી. મેં તમારા જેવા પાસેથી સાંભળ્યું છે કે આત્મવેત્તા શોકને પાર કરી લે છે અને હે ભગવાન હું શોક કરું છું. તેથી મને શોકથી પાર કરો એટલે કે મારો શોક દૂર કરો. (૭/૧/૩) આ સાચી વિદ્યા એ જ બ્રહ્મવિદ્યા છે, એ જ પરાવિદ્યા છે, એ જ અધ્યાત્મવિદ્યા છે. ઉપનિષદના ઋષિ સ્પષ્ટ કહે છે : જ્યારે મનુષ્યો આકાશને ચામડાથી લપેટી શકશે, ત્યારે પરમદેવ (પરમાત્મા)ને પામ્યા વિના દુઃખનો અંત થશે. (શ્વેતાશ્વેતર ઉપનિષદ ૬/૨૦) આકાશને ચામડાથી લપેટવાનું શક્ય નથી, તેમ પરમાત્માને પામ્યા વિના દુઃખનો આત્યંતિક ક્ષય શક્ય નથી. કારણ કે તેને જાણીને જ મૃત્યુથી પર થઈ શકાય છે, એ સિવાય મુક્તિનો બીજો કોઈ માર્ગ નથી. (શુક્લ યજુર્વેદ : ૩૧/૧૮) તેથી જ તો યાજ્ઞવાલ્ક્ય મૈત્રેયીને કહે છે, આ આત્મા-પરમાત્મા જ દર્શનીય, શ્રવણીય, મનનીય અને નિદિધ્યાસ કરવા યોગ્ય છે. (બૃહદારણ્યક ઉપનિષદ : ૪/૫/૬) શ્રીજીમહારાજ પણ વચ.અં. ૨૭માં આ જ હકીકત સમજાવતાં કહે છે, “સમાધિએ કરીને તથા દેહ મૂકીને જેવો ભગવાનના સુખનો અનુભવ થાય છે ને આનંદ થાય છે તથા આત્માના સુખનો અનુભવ ને આનંદ થાય છે, તેવો એની કેવળ વાત કરે તેણે કરીને થતો નથી. અને જો એ બેની વાર્તા સાંભળીને તેનું મનન ને નિદિધ્યાસ કરે, તો એનો સાક્ષાત્કાર થાય ને સાક્ષાત્કાર થાય ત્યારે સમાધિએ કરીને જેવો એ બેનો અનુભવ ને આનંદ થાય તેવો જ થાય. માટે એ બેની વાર્તા સાંભળીને એનું મનન ને નિદિધ્યાસ કરવો.” આમ, આત્મા-પરમાત્મા કે બ્રહ્મ-પરબ્રહ્મનો યથાર્થ સાક્ષાત્કારમૂલક અનુભવ કરવો એ જ બ્રહ્મવિદ્યાની ફલશ્રુતિ છે, એમાં જ અનંત પ્રશ્નોનો કાયમી ઉકેલ અને શાશ્વત શાંતિની અનુભૂતિ છે. તેથી જ તો ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ગીતા ૧૦/૩૨માં આ અધ્યાત્મવિદ્યાને પોતાની વિભૂતિ કહી છે. આ બ્રહ્મવિદ્યા જ જીવનમાં રહેલ અપૂર્ણતા અને ખાલીપાને દૂર કરીને પૂર્ણતા, કૃતકૃત્યતા અને સાર્થકતાના અનુભવ કરાવી શકે તેમ છે. તેથી જ તો પ્રમુખસ્વામી મહારાજ કહે છે, “બ્રહ્મવિદ્યા સિદ્ધ થાય તો બધાં જ પ્રશ્નો અને દુઃખોનો કાયમી અંત આવી જાય, સૌ આત્મારૂપે દેખાય, દરેકમાં ભગવાન દેખાય, દરેક પ્રત્યે સમભાવ રહે, કોઈનુંય અહિત કરવાનો કે કોઈનેય દુઃખી કરવાનો વિચાર ન આવે, પોતાના આત્માનું કલ્યાણ થાય અને પરમ શાંતિનો અનુભવ થાય છે.

૨. સ્વામીની વાતોમાં શાશ્વત સુખ-શાંતિનો ઉપાય (૧૪૯-૧૫૦) મનુષ્યમાત્ર સુખ-શાંતિને ઝંખે છે અને તે માટે પુરુષાર્થ કરે છે. ભૌતિક જગતમાં અવનવા અખતરા કર્યા પછી પણ તે સાચા અર્થમાં સુખ-શાંતિને પામી શક્યો નથી. વસ્તુતઃ તો સુખ માટે શોધની દિશા જ ખોટી છે. સુખનું સરનામું જ ખોટું હોય તો એની પ્રાપ્તિ

ક્યાંથી થાય ? ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ પોતાની અનેક વાતોમાં સુખ-શાંતિના કાયમી ઉપાયો બતાવ્યા છે. જેમ કે, “ભગવાનના ધામમાં સુખ છે, તેમાંથી છાંટો નાખ્યું તે પ્રકૃતિપુરુષમાં આવ્યું ને ત્યાંથી પ્રધાનપુરુષમાં આવ્યું ને ત્યાંથી વૈરાટમાં આવ્યું તે ત્યાંથી દેવતામાં આવ્યું ને ત્યાંથી આંહી મનુષ્યમાં આવ્યું છે, તે સુખમાં જીવમાત્ર સુખિયા છે, માટે સુખમાત્રનું મૂળ કારણ ભગવાન છે, તેને સુખે સુખિયા થાવું.” (સ્વા.વા. ૧/૧૮૨) “સૌ કોઈ કોઈક આધાર વડે સુખી રહે છે, પણ ભગવાન ને આત્મા એ બે વાતે સુખી થાવું, બાકી અનેક પ્રકારના આધાર મૂકી દેવા. (સ્વા. વા. : ૨/૮૮) ‘ચાર વાતમાં સુખ છે. તેમાં એક તો ભગવાનની મૂર્તિની સ્મૃતિ, બીજું સાધુનો સમાગમ, ત્રીજું સદ્વિચાર ને ચોથું તો જીવે વિષયનું સુખ માન્યું છે એ તો દુઃખરૂપ છે, ને સુખ તો ત્રણ વાતમાં જ છે. ને વિષયમાં સુખ છે એવી તો કોઈ મોટાએ કલમ મૂકી જ નથી.’” (સ્વા. વા. ૨/૬) કોટિ કલ્પે ભગવાન ભજ્યા વિના સુખ નહિ થાય.” (સ્વા.વા. ૫/૬૪) “સુખી થાવાના પ્રકાર : એક તો કોઈ રીતે કરીને ભગવાનમાં જોડાયા હોય તથા સંતમાં જોડાયા હોય તથા આત્મજ્ઞાને કરીને ઈન્દ્રિયું નિયમમાં કરી હોય, તથા ભગવાનના નિશ્ચે સહિત વૈરાગ્ય હોય, તથા સન્નિવર્તિવાળા જીવ હોય, એ પાંચ પ્રકારથી સુખી રહેવાય. માટે પોતાનું તળ તપાસી જોવું જે, એમાંથી મારે ક્યું અંગ છે ? તે વિચારી સુખી રહેવું.” (સ્વા.વા. ૫/૩૫૧) “ત્રણ જણ સુખિયા : એક તો મોટા સાધુ કહે તેમ કરે તે, તથા મનનું કહ્યું ન માને તે જ્ઞાની, તથા કાંઈ જોઈએ નહિ તે. આશા હિ પરમં દુઃખં નૈરાશ્યં પરમં સુખમ્ - એ ત્રણ સુખિયા છે.” (સ્વા. વા. ૫/૨૦૩) “અંતરમાં ટાઢું રહ્યા કરે ને ધગી ન જાય તેના બે ઉપાય છે : એક તો ભગવાનનું ભજન કરવું ને બીજું ભગવાનને સર્વકર્તા સમજવા, ને તેમાં સુખ આવે તો સુખ ભોગવી લેવું ને દુઃખ આવે તો દુઃખ ભોગવી લેવું. તે કહ્યું છે જે, દાસના દુશ્મન હરિ કે’દી હોય નહિ, જેમ કરશે તેમ સુખ જ થાશે.” (સ્વા. વા. ૧/૧૪૮) “અંતરમાં ટાઢું હોય ને કોઈક વચન મારે તો ભડકો થાય, તે સમાધાન કરવાનો ઉપાય જ્ઞાન છે.” (સ્વા. વા. ૧/૩૧૪) “મૂંઝવણ ટાળ્યાનો ઉપાય જે, કાળની ગતિ જાણવી, જન્મ-મૃત્યુનું દુઃખ વિચારવું, ભગવાનનો મહિમા વિચારવો. વળી, આપણું કોઈ નથી ને આપણે કોઈના નથી. વળી, આત્મા તો ત્રણ દેહથી વિલક્ષણ છે. એમ જ્ઞાનીને તો અનંત લોચન છે, ‘ને મૂંઝવણ ટાળ્યાના પણ અનેક ઉપાય છે, ને મૂંઝવણ અનેક પ્રકારની છે.’” (સ્વા. વા. ૨/૧૬૭) “બ્રહ્મરૂપ થાવા માંડે તેને સુખ થાતું જાય છે, જેમ તડકાથી બળતો આવે ને ઝાડને છાંયે બેસે ને શાંતિ થાવા માંડે, ને વળી જેમ ટાઢ વાતી હોય તે અગ્નિએ તાપે ને સુખ થાય, ને વળી જેમ ભૂખ્યો હોય ને તે ખાવા માંડે તેમ ભૂખ-તરસ જાય ને સુખ થાય, તેમ બ્રહ્મરૂપ થાવામાં સુખ રહ્યું છે. (સ્વા. વા. ૨/૭૮) “સંસાર મૂકીને ત્યાગી થાય તે દુઃખમાત્રને ટાળીને સુખિયો થઈ જાય, પણ ત્યાગી થયા પછી પણ વાસનાનું દુઃખ રહે છે. તે વાસના લોભની, કામની, સ્વાદની, સ્નેહની ને માનની છે. તે વાસના ટળે તેમ તેમ સુખિયો થાય છે.” (સ્વા. વા. ૧/૮) “શરદઋતુમાં આકાશ નિર્મળ જોઈને બોલ્યા જે, “આવું અંતઃકરણ થાય ત્યારે જીવ સુખિયો થાય, તેમ સત્સંગ કરતાં કરતાં થાય છે. (સ્વા. વા. ૧/૬૬) “સુખિયા રહેવાને અર્થ સાંખ્યવિચાર શીખવો.” (સ્વા. વા. ૧/૨) “જેને સુખિયું રહેવું હોય તેને પોતાથી દુખિયા હોય તેને સંભારવા, પણ પોતાથી સુખિયા હોય તેના સામું જોવું નહિ, કેમ જે, સુખ તો પ્રારબ્ધને અનુસારે મળ્યું છે.” (સ્વા. વા. ૪/૮૪) સ્વામીએ બતાવેલા સુખના ઉપાયોમાંથી જેને જે લાગુ પડે તે ઉપાયથી કોઈપણ શાશ્વત સુખ અને શાંતિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

વિભાગ : ૨ ‘શાસ્ત્રીજી મહારાજ’ વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર ભાગ ૧ નવી આવૃત્તિના આધારે

નોંધ :- (૧) પ્રશ્ન: ૭ થી ૧૦ માટે અત્રે આપેલા ઉકેલપત્રમાં ફક્ત મુદ્દા જ આપ્યા છે. પરીક્ષાર્થીની રજૂઆત તથા વિચારધારા પ્રમાણે ગુણ આપી શકાય. મુદ્દાની સામે આપેલા અંક ગ્રંથનો ભાગ અને પાના નંબર દર્શાવે છે. (૨) અત્રે આપેલા પ્રસંગો અભ્યાસક્રમના આધારે તૈયાર કરેલા હોવાથી તે જ પ્રસંગો માન્ય ગણવા. તે સિવાયના પ્રશ્નને અનુરૂપ પ્રસંગો પરીક્ષાર્થીએ લખ્યા હોય પણ અત્રે આપેલા ન હોય તો તે પેપર ઉપર કાર્યાલયનું ધ્યાન દોરવા માટે પ્રશ્ન નંબર સાથે નોંધ મૂકવી.

પ્ર.૭ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક વિષય ઉપર મુદ્દાસર નોંધ લખો. (ત્રીસેક લીટીમાં)
(કુલ ગુણ : ૧૨)

નોંધ : બે પ્રસંગ વર્ણનાત્મક અને બે થી ત્રણ જ લીટીમાં ઉલ્લેખ હોય તેવા બીજા ચાર પ્રસંગ સાથે કુલ છ પ્રસંગ હોવા જરૂરી છે.

૧. શાસ્ત્રીજી મહારાજના યોગથી થયેલાં પરિવર્તનો

૧. તલગાજરડા ગામના પટેલને યજ્ઞપુરુષદાસની વાતો સાંભળી ભગતજીનો ગુણ આવ્યો.

૧૨૬

૨. ડભોઈમાં પુરાણી મોરલીધરદાસ અને સૌની હઠ, માન અને ઈર્ષાની ગ્રંથિઓ ઓગાળી દીધી. ૧૪૩થી૧૪૬
૩. વિદ્યાગુરુ રંગાચાર્યને વિશિષ્ટદ્વૈત સિદ્ધાંત ઉપર વાતો કરી સંપ્રદાયમાં ખેંચ્યા. ૧૪૮-૧૪૯
૪. વાંસદાના દીવાન અમીન ઝવેરભાઈ નાથાભાઈને સત્સંગી કર્યા. ૧૫૪
૫. પીજના જેઠાભાઈને આખી રાત વાત કરી - અક્ષરપુરુષોત્તમની નિષ્ઠા દૃઢ કરાવી. ૧૫૫-૧૫૬
૬. અમદાવાદના વૃદ્ધ સાધુ કૃષ્ણસ્વરૂપદાસજીને બ્રહ્મવિદ્યાનું હાર્દ બતાવી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અને ગોપાળાનંદ સ્વામીનો મહિમા સમજાવ્યો. ૧૫૮
૭. કોઠારી જીભાઈને જાગા સ્વામીનો મહિમા સમજાવી પરિવર્તન કર્યું. ૧૭૩-૧૭૭
૮. જીવણરામ શાસ્ત્રીના શાંકર મતના સંસ્કારો બદલાઈને રામાનુજ ભાષ્યને પ્રમાણ માનવા લાગ્યા. ૧૮૨
૯. રાજકોટના ઇગનલાલ ધનેશ્વર રાવળે રોજ અદાશ્રીને ત્યાં વચનામૃત વાંચવા જવાનો નિયમ રાખ્યો. ૧૯૭
૧૦. દ્વારકાના અભિમાની વહીવટદાર રંગીલદાસ સ્વામીની ભક્તિ જોઈ મંદિર માટે જમીન આપવા તૈયાર થયા. ૨૦૭
૧૧. રામચંદ્રભાઈ ઠાકોરની ભડક 'બંડિયા થઈ જઈશું.' - પણ સ્વામીશ્રીએ દૃષ્ટિમાં લીધા. ૨૬૭-૨૬૮
૧૨. સ્વામી ખરેખર મહાન પુરુષ છે - ભીખાભાઈ શુકલ. ૩૦૧
૧૩. બોચાસણના મુખી હિરાભાઈનું પરિવર્તન ૩૦૮થી૩૧૧
૧૪. બેચર કીસાનું અંતઃકરણ ફર્યું. ચાર દંડા જમીન બોચાસણ મંદિરના દરવાજા માટે માપી દીધી. ૩૩૩-૩૩૪
૧૫. સારંગપુરમાં ઝીંઝરના દરબાર રાણાભાઈને વચનામૃતની સાખે વાત કરી. શુષ્ક સત્સંગીમાંથી શુદ્ધ સત્સંગી કર્યા. ૩૮૩-૩૮૫
૧૬. કુબેરભાઈનું પરિવર્તન. ૪૦૧
૧૭. વરતાલ કમિટિના સભ્ય દોલાભાઈના અંતરમાં શુદ્ધ ઉપાસનાની સવળી સમજણ. ૪૧૭
૧૮. લીમડીના ઠાકોર સાહેબ 'અમારા બોલ્યા સામું જોશો નહિ. આપને યોગ્ય લાગે તેમ કરશો.' ૪૨૬
૧૯. શ્રીમંત સરકાર સયાજીરાવ ગાયકવાડને પોતાની અણસમજણ અને શંકા આપોઆપ નિર્મૂળ થઈ. ૪૫૨-૪૫૪
- ૨. વ્યવહાર કુશળ શાસ્ત્રીજી મહારાજ**
૧. આપ રાજી થાવ તો આખી જોડ આપું. (ચરણારવિંદની જોડ રામરતનદાસને આપવા બંધાયેલા ભગતનો પ્રસંગ, ચરણારવિંદ છોડી ચરણારવિંદના આપનારા મેળવ્યા.) ૭૬-૭૭
૨. જાદરિયાના લાડવાનું શિખર કરીને સ્વામી જાગાભક્તને અર્પણ - સ્વામી જાગા ભક્તનો સંકલ્પ - 'ઉપાસનાના શિખરો આ સાધુ દ્વારા જ કરાવવા છે.' ૯૧
૩. મહુવામાં વિકલભાઈના પ્રશ્ને વિકલભાઈ તથા સૌ હરિભક્તો સમક્ષ ભગતજીનું સાચું સ્વરૂપ વચનામૃતની સાખે સમજાવ્યું. ૧૧૨
૪. 'જો અમે બહાર નીકળ્યા તો અમને તમારો સંગ થયો અને મજા કરીએ છીએ અને માંડી છે તેને તમારો સંબંધ જ નથી.' ભાદરોડમાં ભગતજીને. ૧૨૨
૫. તલગાજરડામાં પટેલને ભગતજીનો ખૂબ મહિમા કહ્યો તેથી તેમને ભગતજીનો ગુણ આવ્યો તો દસ શેર ચોખા ઝોળીમાં આપ્યા. ૧૨૬
૬. નવા નવા ગામમાં સાધુ મંડળને ઝોળી માંગવા મોકલતા. તેમાં પ્રથમ પસંદગી યજ્ઞપુરુષદાસજીની થતી. નવા ગામમાં આ સાધુને કળા કરી લેતાં સારું આવડતું. ૧૨૮-૧૨૯
૭. ડભોઈમાં પુરાણીએ હરિભક્તોને સ્વામી અને ભગતજી વિરુદ્ધ વાતો કરી. તેના ખુલાસા માટેની વાત પૂછી તો પુરાણીની મુંઝવણ જોઈ વાતનો બુદ્ધિપૂર્વક ઉકેલ લાવવાનું નક્કી કર્યું. ૧૪૩-૧૪૪
૮. કોઠારી ગોરધનભાઈ પંચતીર્થની યાત્રાએ ગયા પછી જીભાઈ કોઠારીને જાગા સ્વામીનો મહિમા સમજાવ્યો. ૧૭૬
૯. જૂનાગઢમાં સત્સંગી જીવન પારાયણની પૂર્ણાહૂતિમાં હરિલાલ શેઠ સ્વામીશ્રીનું પ્રથમ પૂજન કરવા ગયા તો વિનય પૂર્વક ના પાડી. ૧૮૧-૧૮૨
૧૦. સાધુ કેશવજીવનદાસે સ્વામી અને મહારાજની જોટે મૂર્તિ પધરાવવાનું કહ્યું ત્યારે સ્વામીએ કહ્યું, 'સ્વામી બાલમુકુંદદાસજી કહે તો એ કામ કરીએ.' સ્વામી બાલમુકુંદદાસે સોનાની મૂર્તિ પધરાવવાની વાત કરી. આમ સ્વામી બાલમુકુંદદાસજીનો રાજીપો અને આજ્ઞા લીધી. ૨૧૭
૧૧. વઢવાણમાં મંદિર માટે મદદ માગવા આવનાર સ્વામી નિર્મળદાસજી સાથે અક્ષર-પુરુષોત્તમની મૂર્તિઓ આચાર્ય મહારાજ પધરાવી આરતી ઉતારે તો તમામ મદદ આપવાની ખાતરી આપી. ૨૨૨

૧૨. વડોદરામાં માયાએ કરેલા ઉપાડ વખતે ફોજદારના કહેવા છતાં અપરાધી સાધુઓનાં નામ ન આપ્યાં. ૨૨૬-૨૨૭
૧૩. વઢવાણ વિરુદ્ધ મૂળીમાં સભાના આયોજનને સ્વામી બાલમુકુન્દદાસજીને પત્ર લખી નિષ્ફળ બનાવી. ૨૪૦
૧૪. વઢવાણ મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠામાં મોકલેલા હરિભક્તોને સૂચના આપી ઝાલાવાડી હરિભક્તોનો વિરોધ થાય તો મધ્ય મંદિરમાં અક્ષરપુરુષોત્તમની મૂર્તિઓ પધરાવવાનો આગ્રહ ન રાખતા બાજુના શિખરમાં મૂર્તિઓ પધરાવવાની વાત કરી રાખી. ૨૪૩
૧૫. ચૈત્રી પૂનમના સમૈયામાં ઉપાધિ થનાર હોવાથી સમૈયામાં ગલભાઈ દ્વારા અક્ષરપુરુષોત્તમની જય બોલાવી ઉપાધી ટાળી. ૨૬૦-૨૬૧
૧૬. સ્વામી માધવતીર્થને સ્વામીનો જવાબ, ‘અમે તથા વરતાલ એક છીએ.’ ૩૦૪
૧૭. બોચાસણના હીરાભાઈ મુખીને સત્સંગી કર્યાં. બોચાસણ મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠામાં હીરાભાઈની વરતાલવાળાને હાકલ, ‘શૂરવીર હોય તો ચાલ્યા આવજો.’ મૂર્તિપ્રતિષ્ઠાના કામમાં વિઘ્ન ન આવે તેથી.’ ૩૧૦,૩૨૨-૩૨૩
૧૮. ‘બાવો વગર કિંમતે વાડી આપશે.’ હરિદાસ બાવાને ગુણ આવે માટે કોઠારમાંથી ત્રણસો રૂપિયા આપ્યા. ૩૨૭-૩૨૮
૧૯. સારંગપુર મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા વખતે ઝાલાવાડી હરિભક્તોને વાંસામાં કંકુના થાપા મારી શીરાના ટોપલા પીરસવા આપ્યા. થાપા વગરના કોઈને ટોપલાને અડવા ન દેવા તેવી સૂચના. ૪૩૩
૨૦. વરતાલ સાથે સમાધાન માટે કોઠારી ગોરધનભાઈનો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય લીધો. ‘મૂર્તિઓ પધરાવી છે તે કબુલ રાખે તો જ સમાધાન થયું કહેવાય.’ ૪૭૪
૨૧. ખેંગારજીભાઈનો અતિ આગ્રહ છતાં સેવોને બદલે ખીચડી લાવવાનું કહ્યું. ૫૧૫
૨૨. કોઠારી ગોવર્ધનભાઈને સારા બળદની પરખ કેવી રીતે કરવી તે સમજાવ્યું. ૫૮૫
૨૩. સારંગપુરમાં જળઝીલણીનો સમૈયો પૂરો કરી વીસ સંતો અને હરિભક્તોને તત્કાળ ગોંડળ મોકલ્યા. ત્યાં જઈ તરત જ કામ ચાલુ કરવાની આજ્ઞા આપી. ખોટી ફરિયાદ કરનારને મહારાજાએ કરેલો રૂ. ૫૦ નો દંડ. ૬૩૦-૬૩૧
- ૩. અક્ષરપુરુષોત્તમ સિદ્ધાંતની ચકાસણી કરી તેને નિષ્ઠાપૂર્વક વળગી રહેનાર શાસ્ત્રીજી મહારાજ**
૧. ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય એટલે શું ? ૫૭
૨. અક્ષરપુરુષોત્તમના જ્ઞાનને મૂર્તિમાન બનાવવાની પ્રવૃત્તિ. ૧૮૩-૧૮૪
૩. વઢવાણ મંદિરના પગરણ. - વઢવાણમાં શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ મંદિરના પ્રથમ ગણેશ મંડાયા. ૨૧૯-૨૨૨
૪. શ્રીજીની આજ્ઞા અનુસાર તેમનો મહિમા કહેવામાં ઉપાધિથી બીવું નહિ. (સ્વામીશ્રીની અડગ નિષ્ઠા અને ધીરજ જોઈ કોઠારી રાજી.) ૨૩૯
૫. શ્રીજીની ક્રિયાશક્તિ, ઈચ્છાશક્તિ અને જ્ઞાનશક્તિ આ સંતમાં સર્વ પ્રકારે હતી. ૨૪૨
૬. વઢવાણમાં મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા : પ્રથમ દિગ્વિજય. ૨૪૨-૨૪૮
૭. અક્ષરપુરુષોત્તમની ઉપાસનાનો સિદ્ધાંત સાચો છે. ૨૬૮
૮. ગોપાળાનંદ સ્વામી બેઠા હતા તે વખતે તમે તેમને મૂળ અક્ષર બ્રહ્મ સમજતા’તા ? આ શિક્ષાપત્રી ઉપાડીને કહો તો સાચું મનાય. ૬૬૧
૯. સ્વામી મૂળ અક્ષર છે. એ વાત મેં ઘણીવાર મહારાજ પાસેથી જ સાંભળી છે. એ વાત મારા જીવમાં છે. વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામી. ૬૬૬
૧૦. તમે આ વાત સાંભળી છે તો તે સાચી છે અને જીવમાં એ પ્રમાણે સમજી રાખશો - વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામી. ૬૬૬
- પ્ર.૮ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે ઉપર ટૂંકનોંધ લખો. (દરેક ટૂંકનોંધમાં પાંચેક લીટીના બે પ્રસંગો લખવા.) (કુલ ગુણ ૮)**
- નોંધ : દરેક પ્રસંગના ૨ ગુણ આપવા.**
૧. યજ્ઞપુરુષદાસનો કોઠારી ગોરધનદાસ પર પ્રભાવ
૧. આ સાધુ રાગદ્વેષથી રહિત છે એટલું જ નહિ, પણ સત્ય વાતમાં કોઈથી દબાતા નથી અને શૂરવીર છે. માટે જરૂર આગળ ઉપર મોટા મોટા કાર્યો કરશે. વડોદરામાં નિરન્નમુક્તદાસને સભામાંથી બહાર કાઢી મૂક્યા તે પ્રસંગ જાણ્યો ત્યારે. ૧૩૬
૨. ડભોઈના સત્સંગીઓને સંતોષ થાય એવા શુદ્ધ, ધર્મવાન, ચારિત્ર્યશીલ અને સત્વગુણી દરેકને સમાસ કરી કરી શકે તેવા એક સાધુ યજ્ઞપુરુષદાસ લાગવાથી તેમને ડભોઈ મોકલવાનું નક્કી કર્યું. ૧૩૭

૩. કોઠારી ગોરધનભાઈએ સ્વામીશ્રીને આપેલી સારંગપુરના મંદિરની મહંતાઈ. ૨૦૮
૪. ઐશ્વર્ય અને પ્રતાપ દેખાય તે શ્રીજીનું કર્તવ્ય - યજ્ઞપુરુષદાસના પ્રતાપથી પ્રભાવિત. ૨૩૭-૨૩૮
૫. 'ભેખધારી કોશ અને કોદાળો લઈ તમારું મૂળ ઉખેડવા કટિબદ્ધ થયા છે.' કોઠારી ગોરધનભાઈ. ૨૩૮
૬. શ્રીજીની આજ્ઞા અનુસાર તેમનો મહિમા કહેવામાં ઉપાધિથી બીવું નહિ - સ્વામીશ્રી (સ્વામીશ્રીની અડગ નિષ્ઠા અને ધીરજ જોઈ કોઠારી રાજી) ૨૩૯
૭. સારંગપુરનું સુંદર મંદિર, હવેલી વગેરે જોઈને ગોવર્ધનભાઈ કોઠારી પ્રભાવિત. ૨૪૧-૨૪૨
૮. સ્વામી જે કંઈ કરે અગર કરાવે તે વિચારપૂર્વક અને શ્રીજી સંમત હોય તો જ કરે, એમ કોઠારી માનતા એટલે વઢવાણમાં અક્ષરપુરુષોત્તમની મૂર્તિ બેઠી તેમાં કાંઈ અયોગ્ય જણાયું નહિ. ૨૪૭
૯. આ બધું ભીમજીનું અને આ સાધુઓનું તૂત છે. શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરુષદાસ વિશે એવો આક્ષેપ સંભવે જ નહિ. કોઠારી ગોરધનદાસ (વરતાલની સભામાં અક્ષરપુરુષોત્તમની જય બોલાવ્યા પછી મળેલી સદ્ગુરુઓની સભામાં સ્વામીશ્રી પરના આક્ષેપોનો કોઠારીનો જવાબ) ૨૬૨
૧૦. વરતાલના બે હજાર સાધુઓમાં શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરુષદાસજી જેવો સર્વ પ્રકારે ધન-સ્ત્રીનો ત્યાગી મેં હજુ સુધી કોઈ દીઠો નથી.' ખુશાલ ભગતને કોઠારીનો જવાબ. ૨૭૦
૧૧. 'તમને સત્સંગી કરનાર શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરુષદાસને આજે જો ભગવતપ્રસાદજી મહારાજ હોત તો અનેક પ્રકારે સન્માન કરી સત્સંગમાં મોટેરા સ્થાપી ચરણારવિંદની બે જોડ આપત.' હીરામુખીને કોઠારી ગોરધનભાઈ. ૩૧૧
૧૨. 'તમે પધરાવેલી મૂર્તિઓ કબૂલ કરે અને આચાર્ય આરતી ઉતારે તો જ ભેગું ભળવું અને સમાધાન કરવું.' કોઠારીએ આપેલો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય. ૪૭૪

૨. વઢવાણ મંદિર નિર્માણમાં શાસ્ત્રીજી મહારાજનો સહકાર

૧. વઢવાણમાં શિખરબદ્ધ મંદિરનો સંકલ્પ - ભક્તે સહિત ભગવાનની ઉપાસના શાસ્ત્રસંમત - વઢવાણમાં જમીન માટે દીવાન સાહેબને સ્વામીશ્રીએ કરેલી ભલામણ - અક્ષરપુરુષોત્તમમંદિરના પ્રથમ ગણેશ. ૨૨૧-૨૨૩
૨. વરતાલમાં વઢવાણની પ્રવૃત્તિ - મૂર્તિઓ માટે રૂ. ૨૫૦૦નો ખરડો - અમારા નક્શા પ્રમાણે મૂર્તિઓ. ૨૨૯-૨૩૧
૩. વઢવાણ વિરુદ્ધ મૂળીમાં સભા - સ્વામીશ્રીનો સ્વામી બાલમુકુન્દદાસજીને પત્ર - તમારો કાગળ મળ્યો હતો. તેનો બરોબર અમલ કર્યો. - સ્વામી બાલમુકુન્દદાસજીનો જવાબ. ૨૩૯-૨૪૦
૪. વઢવાણમાં મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા : પ્રથમ દિગ્વિજય - મધ્ય મંદિરમાં અક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજની મૂર્તિ પધરાવવાનો વિરોધ થાય તો બાજુના ખંડમાં પધરાવવાનો સ્વામીશ્રીનો હરિભક્તોને આદેશ. - જૂનાગઢના ઈશાનંદ બ્રહ્મચારી અને મોડજી દરબારના વચને કુંજવિહારીપ્રસાદનું અંતઃકરણ ફરી ગયું. - સ્વામીશ્રીના હરિભક્તોની આચાર્ય મહારાજ આગળ રજૂઆત, 'જો તમે વચન ભંગ કરશો તો મહારાજ અને સ્વામીના દ્રોહી ઠરશો.' - અંતે બાજુના ખંડમાં શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજ બિરાજ્યા. ૨૪૨-૨૪૩
૫. વસોના જૂનાગઢની હરિભક્તોની શાસ્ત્રીજી મહારાજ વિરુદ્ધ ફરિયાદ - રાત્રે ૯ વાગે ભાઈલાલભાઈ વઢવાણનો તાર લઈ વરતાલ પહોંચ્યા. - કોઠારીનો સંકલ્પ 'મારી હયાતીમાં અક્ષરપુરુષોત્તમ ન બેસાડવા.' શાસ્ત્રીજી મહારાજનો સંકલ્પ : 'કોઠારીની હયાતીમાં જ અક્ષરપુરુષોત્તમ દેવ પધરાવવા.' ૨૪૪-૨૪૫ - કોઠારીના ઉદ્ગાર, 'શ્રીજી કરે તે ખરું. શાસ્ત્રીજી મહારાજ કહે, શ્રીજી એ જ કર્યું છે.' ૨૪૬
૬. વરતાલમાં આસને આસને મંત્રણાઓ - આચાર્ય લક્ષ્મીપ્રસાદજીને પઢરીમાં મળેલા સમાચાર. ૨૪૭-૨૪૮

૩. જૂનાગઢમાં ગુરુ ભગતજી મહારાજના ભવ્ય સન્માન માટેનું પૂર્વાયોજન

૧. જે સ્થળે અપમાન થયું તે જ સ્થળે સન્માન થાય - ગુણાતીત જ્ઞાનની છોળો ઊછળે - સ્વામીશ્રીનો સંકલ્પ ૧૮૩
૨. સ્વામીશ્રી અને હરિભક્તોના આચાર્ય મહારાજને પત્ર - ભગતજીને આચાર્ય મહારાજનો આજ્ઞાપત્ર ૧૮૪
૩. સ્વામીશ્રીએ અદ્ભુત કુશળતા અને ચાણક્ય-નીતિનો પ્રભાવ જાણી રાજી થયેલા ભગતજી ૧૮૫
૪. ભગતજીનું અપ્રતિમ સન્માન અને સ્વામીશ્રીનો અપૂર્વ દિગ્વિજય ૧૮૫-૧૮૭

પ્ર.૯ નીચે આપેલા પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ ત્રણ પ્રસંગ વર્ણવી મનન લખો.

(પ્રસંગવર્ણન આઠેક લીટીમાં તથા મનન ચારેક લીટીમાં લખવું) (કુલ ગુણ ૧૨)

નોંધ : ૩ ગુણ પ્રસંગોના અને ૧ ગુણ મનનનો આપવો. મનન અહીં આપ્યા કરતાં જુદું પણ હોઈ શકે પણ વિષયને અનુરૂપ હોય તો તેના પૂરેપૂરા ગુણ આપવા.

૧. 'સાથે રહેજો મહારાજ, સ્વામી કરવા કામ છે ભારી...' (૨૮૧-૨૮૨) મોટા પુરુષોત્તમ સ્વામીનો પ્રશ્ન : 'અમોને ચિદ્ધિ ન મળે તો પછી આપને ક્યાં આવીને મળીએ ?' - ભૂતકાળની સ્મૃતિઓ અને દૂરકાળનો સત્સંગ આહ્વાન આપતો બોલાવતો હતો - ફક્ત ઝોળી સાથે છ સંતો તથા હરિભક્તો સાથે હરિકૃષ્ણ મહારાજનાં દર્શને - હરિકૃષ્ણ મહારાજને સ્તુતિ - હનુમાનવાળા દરવાજેથી બહાર નીકળ્યા
મનન : વરતાલની પુણ્ય ભુમિ મહારાજના પ્રાસાદિક સ્થાનો તથા પોતાની પણ અનેક સ્મૃતિઓ હોવા છતાં ઉપાસનાના પ્રવર્તન માટે આ મહારાજનો જ ઊભો કરેલો પ્રસંગ સમજી વરતાલ છોડે છે. ત્યારે મહારાજને પ્રાર્થના કરીને સ્વામીશ્રી નીકળે છે. આપ સદાય અમારી સાથે રહેજો. આજ દિન સુધી મહારાજ સાથે છે.
૨. વરતાલની સભામાં અક્ષરપુરુષોત્તમનો જયઘોષ (૨૬૦-૨૬૨) પૂર્વભૂમિકા - વરતાલ પૂનમની સભામાં ગલભાઈએ 'અક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજની જય' બોલાવી. - સમય પહેલાં સભા વિખરાઈ ગઈ.- આ બધું ભીમજી અને સાધુઓનું તૂટ છે. શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરુષદાસ વિશે એવો આક્ષેપ સંભવે જ નહિ.
મનન : સ્વામીશ્રીના વિરોધમાં ભરાયેલી સભા એક જય બોલાવવાથી વિખરાઈ ગઈ. વિરોધીઓ અંદરોઅંદર જ લડી પડ્યા. જે વાત સત્ય હોય તે સત્ય જ ઠરે છે. ભગવાન પણ આવા સંતના પક્ષમાં ભળે છે.
૩. 'જ્યાં સુધી વર્ણ-આશ્રમનું માન રહે છે, ત્યાં સુધી સાધુપણું આવતું નથી..' (૧૮૧) શેઠ હરિલાલ દ્વારા જૂનાગઢમાં સત્સંગિજીવનની પારાયણ - પૂર્ણાહુતિમાં પહેલું પૂજન કોનું - 'જેની કથાથી સૌથી વિશેષ સમાસ થયો હોય તેનું પૂજન પહેલું' શેઠનો અભિપ્રાય - 'આજે તો જેણે દરજી અને મોચીને ગુરુ કર્યા છે તે આ સભામાં મોટા થયા છે. એવો વિપરીત કાળ આવ્યો છે.' ઘનશ્યામદાસ - ગુરુ થવાનો અધિકાર કાંઈ એકલાં ભગવાંધારીઓએ જ રાખ્યો નથી. મહારાજે તો કહ્યું છે કે જ્યાં સુધી વર્ણ-આશ્રમનું માન રહે છે ત્યાં સુધી એવું સાધુપણું આવતું જ નથી.' સ્વામીશ્રીની સિંહગર્જના - 'આપણી સારખ્ય રાખવા સારું જો એમનું ઘસાતું બોલતા સાંભળી રહીએ, તો મહારાજના વચન પ્રમાણે વિમુખ કહેવાઈશું' સ્વામીશ્રી સદ્ગુરુઓ - સ્વામીશ્રી બાલમુકુન્દદાસજી તથા પુરાણી હરિદાસ વગેરેએ સાધુને આપેલો ઠપકો - પ્રથમ પૂજન પુરાણી હરિદાસ, ગોપીનાથજી તથા બ્રહ્મચારી શાંતાનંદજીનું અને છેલ્લે પોતાનું પૂજન કરાવ્યું.
મનન : સ્વામીશ્રીને મનાવવા ને પૂજવાના કોડ ન હતા. પોતે સ્પષ્ટવક્તા અને નીડર હતા. સાચી વાત કહેવામાં જરાય અચકાતા નહિ સાથે સાથે વડીલોને આગળ રાખતા પ્રથમ પૂજન તેમનું જ કરાવ્યું
૪. 'આ તો તમારું અંતર સાફ કરવાની સાવરણી છે.' (૧૬૮) 'ભણવાની શી આજ્ઞા છે ?' પુરુષોત્તમદાસ - 'મહારાજશ્રીનો આગ્રહ હોય તો રાજકોટ જવું, પણ હિન્દુસ્તાન (કાશી) જાવું નહિ.' ભગતજી - સ્વામીશ્રીને બતાવી હરિભક્તોને 'આટલી તમારાં અંતર ચોખ્ખા કરવાની સાવરણી છે તેને પણ ટાળવી છે.' ભગતજી - કેશવપ્રસાદજીને 'અઢાર હજાર માળા ફેરવજો, તો સંકલ્પ બંધ થઈ જશે.' ભગતજી- સાધુને આરે સ્વામીશ્રીને આજ્ઞા 'હરિભક્તોને વાતો કરી રાજી રાખશો અને હું તો રાજી જ છું'
મનન : સત્પુરુષ પાસે જ હોવા જોઈએ. ભજન કર્યા સિવાય વિષય ઓછા થાય નહિ.
૫. 'ધર્મ-નિયમ રાખશો તો તમારી ભેળા ભગવાન ભળશે.' (૬૦૨) ગાંધીજીની ઐતિહાસિક ઢાંડીકૂચ નવાગામ આવી ત્યારે સ્વામીશ્રી સાથે મુલાકાત - 'સ્વામીજી ! આપ આશીર્વાદ આપો તો અમારું કાર્ય સફળ થાય.' ગાંધીજી - સ્વામીશ્રી 'તમારા પ્રયાસથી દેશને સ્વરાજ મળે તે માટે અમારા જોગી મહારાજ આજથી માળા ફેરવશે. પરંતુ ધર્મ-નિયમ રાખશો તો તમારી ભેળા ભગવાન ભળશે.'
મનન : દરેક કાર્યની સફળતામાં ભગવાનનો સાથ - તે માટે ભગવાનને સાથે રાખીને પુરુષાર્થ કરવાનો. સાથે સાથે ધર્મ-નિયમના માર્ગ જ આગળ વધી કાર્યની સિદ્ધિ કરવી.

પ્ર.૧૦નીચે આપેલાં પાત્રોમાંથી કોઈ પણ એક પાત્રના પ્રસંગો વર્ણવી વ્યક્તિત્વનું આલેખન કરો. (કુલ ગુણ ૮)

નોંધ : પાત્રના પ્રસંગો વધારે હોય તેથી બધા જ પ્રસંગોનું વર્ણન હોવું જરૂરી નથી. ૬ ગુણ પ્રસંગોના અને ૨ગુણ વ્યક્તિત્વના આલેખનના આપવા.

૧. જેઠા ભગત ૧. અણમૂલા રત્નની પ્રાપ્તિ	૧૫૫-૧૫૬
૨. જેઠા ભગત અને યજ્ઞપુરુષદાસજીને પરસ્પર મહિમા	૧૮૦
૩. સ્વામીશ્રી વડોદરા પધારવાના છે તે ખબર મળતાં પત્રો લખી મુમુક્ષુને તેડાવ્યા.	૨૨૪
૪. સ્વામીશ્રીની આજ્ઞાથી અમદાવાદથી બહાર નીકળી ગયેલા નિર્મળદાસજીને વડોદરામાં રહેવાની સગવડ આપી અક્ષરપુરુષોત્તમનો પક્ષ રાખ્યો.	૨૩૧

૫. અક્ષરપુરુષોત્તમની વઢવાણમાં પ્રતિષ્ઠા - શાસ્ત્રીજી મહારાજના કાર્યથી જેઠાભાઈ રાજી. ૨૪૮
૬. સંવત ૧૯૩૨ના જેઠ સુદિ ૨ને દિવસે જન્મ - જગત તરફ ઉદાસીનતા - સાધુઓનો સમાગમ કરવાની વૃત્તિ - ડભાણના શાસ્ત્રી યોગેશ્વરદાસ તથા જગત્પાવનદાસનો યોગ - મૂળજીભાઈના પ્રસંગથી ભગતજીનો મહિમા સમજ્યા અને પ્રીતિ થઈ - વડોદરા અભ્યાસ માટે - ભગતજીને વિષે પરિપૂર્ણ નિષ્ઠા થઈ - કાર્યશક્તિ અને વૈરાગ્યથી આચાર્ય મહારાજના પ્રીતિપાત્ર - મુંબઈના કોઠારી તરીકે નિમણૂક - ભગતજીની ૨૩ દિવસ સુધી અંતિમ સેવા - ભગતજીનું વરદાન - જેઠાભગતને ભગવાન અને સાધુની નજર તમારા પરથી નહિ ઉતરે. - જૂનાગઢમાં છ માસ જાગા ભક્તનો સમાગમ કર્યો - દીક્ષા અંગીકાર કરી. ૨૮૮-૨૮૯
- વ્યક્તિત્વ :** જગત તરફ ઉદાસી વૃત્તિવાળા, પક્ષની મૂર્તિ, સાચી વાતની ચકાસણી કરવી પછી તે સાચી જણાય તો નિષ્ઠાપૂર્વક વળગી રહેતા, શાસ્ત્રીજી મહારાજની સાથે જ વરતાલની વૈભવી સાહબી છોડીને તેમની સાથે જીંદગીના અંત સુધી જોડાઈ ગયા.

૨. આશાભાઈ

૧. સાધી ગામના - દર પૂનમે ડાકોર દર્શને જતાં - સ્વપ્નમાં રણછોડરાયના દર્શન - 'કલ્યાણ જોઈતું હોય તો સ્વામિનારાયણ ભગવાનનો આશરો કરો. - ધર્મનંદનદાસ પાસે વર્તમાન ધરાવ્યા - ૨૩૫
૨. વરતાલ દર્શને - સ્વામીશ્રીના આસને - આશાભાઈને થયેલી પ્રતિતિ 'જરૂર અહીં કલ્યાણ છે જ.' - 'આ શાસ્ત્રી પાસે કામણ છે. માટે ત્યાં ન જવું.' સાધીના કોઠારી - સ્વામીશ્રી સાધીમાં - આપની વાતો જ વચનામૃત છે.' સાધીના કોઠારી - આશાભાઈને આશ્ચર્ય - આશાભાઈના ખેતરમાં પોંક-ઉત્સવ. ૨૩૬-૨૩૭
૩. પોતાનું ધાર્યું કરવાવાળા 'અમે અમારું દુઃખ ટાળવાં જતાં હોઈએ' - 'તમારું દુઃખ અમારી ગાદી તળે.' ૨૫૮
૪. 'આશાભાઈએ સ્વામીશ્રીને પોતાનું ડમણિયું જોડી આપ્યું.' - વરતાલના પાળાઓથી સ્વામીશ્રીની રક્ષા થઈ. ૩૧૬
૫. આશાભાઈ તથા મોતીભાઈનું દુઃખ મટાડો. 'પુરુષોત્તમપુરાની દશા વળતી નથી. દેવું ઊતરતું જ નથી. ૫૪૩
૬. મહાકાળનું તાંડવ : વિષમ દેશકાળમાં આશાભાઈને આખો બંગલો ભસ્મિભૂત થયો. - રઠ્ઠી મણ ખીચડી મંગાવી બધા જમ્યા. - તમારાં તમામ પાપ બળી ગયા. - સ્વામીશ્રી - સ્વામીશ્રીએ પણ કરેલી કસોટી - સારંગપુર મંદિરની મૂર્તિઓ લેવા જવામાં આવેલું વિઘ્ન - મુક્તરાજ આશાભાઈમાં રંતિદેવ પ્રગટ થયા. ૫૮૧- ૫૮૪
૭. દેસાઈને પરણાવવાની ના - દેસાઈનો કાળ તેની સાથે છે - આશાભાઈને ભગતજીનાં દિવ્ય દર્શન - નાભિનું ચક્ર ત્રણ આંટા ફર્યું - આ લોકમાં કોઈ રહ્યું નથી અને રહેશે પણ નહિ. - અહીં રહો તો સારું - અમારે બીજાં બ્રહ્માંડમાં જવાનું છે. - સંકલ્પનો મંદવાડ મટી ગયો. ૬૪૮-૬૫૧
- વ્યક્તિત્વ :** પોતાનું ધાર્યું કરવાવાળા હોવા છતાં સ્વામીશ્રી આગળ પોતાનું મનધાર્યું છોડી દેતાં. પોતાનું સર્વસ્વ સ્વામીશ્રીને અર્પણ કરી રાખ્યું હતું. આકરી કસોટીની વેળાએ પણ સમજણ દઢ રાખી સેવા કરી. સાંખ્ય દઢ કરેલું હતું.

વિભાગ - ૩ : 'સ્વામીની વાતો' નવી આવૃત્તિના આધારે

અભ્યાસક્રમની વાતોના ક્રમાંક : પ્રકરણ ૩/૧, ૩, ૫, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૨, ૧૩, ૧૫, ૧૬, ૧૭, ૧૮, ૨૦, ૨૧, ૨૨, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯, ૩૦, ૩૧, ૩૨, ૩૩

પ્ર.૧૧ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો. (કુલ ગુણ ૪)

નોંધ : અડધા સાચા જવાબનાં ગુણ આપવા નહીં.

૧. સત્સંગીઓનું કેવું કલ્યાણ થાય છે ? (૧૦/૧૦૦)
૪. જેસા કલ્યાણ મોટા મોટા અવતાર કા હોતા હે તેસા કલ્યાણ સત્સંગી કા હોતા હે.
૨. કઈ ચાર વાતો જીવનું જીવન છે ? (૧૭/૧૦૫)
૪. એક મહારાજની ઉપાસના, બીજી મહારાજની આજ્ઞા ત્રીજી મોટા એકાંતિક સાધુ સાથે પ્રીતિ ને યોથું ભગવદી સાથે સુહૃદયપણું આ ચાર વાતો જીવનું જીવન છે.
૩. માયાના પેચમાં ક્યારે ન અવાય ? (૨૭/૧૧૧)
૪. ખરેખર જ્ઞાન થાય તો તે માયાના પેચમાં આવે નહિ.
૪. શ્રીજીમહારાજને જેવા છે તેવા જાણે તેની કેવી સમજણ હોય ? (૧૫/૧૦૪)
૪. શ્રીજીમહારાજને જેવા છે તેવા જાણે તેની સમજણ 'યો વેત્તિ યુગપત્સર્વ પ્રત્યક્ષેણ સદા સ્વતઃ।' અથવા જે એક સાથે, સર્વ જીવ-પ્રાણીમાત્રના આશયને પ્રત્યક્ષપણે, કશા પણ આધર વિના સદાકાળ જુએ-જાણે છે.

પ્ર.૧૨ નીચે આપેલા પ્રશ્નોમાંથી કોઈ પણ બેના મુદ્દાસર જવાબ લખો. (પાંચેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૬)

૧. મુક્તાનંદ સ્વામીની મોટપ શું ? અને તેનું કારણ ? (૩/૯૬-૯૭)

જ. પ્રકૃતિપુરુષ થકી પર અક્ષરધામ છે, ને તે ધામમાંથી લાખ મણ લોઢાનો ગોળો પડતો મૂકીએ, તે વાને લેરખે ઘસાતો ઘસાતો પૃથ્વી ઉપર આવે ત્યારે રજ ભેળો થઈ રજ થઈ જાય, એટલું છેટું છે, પણ જો આંહી અલ્પ જેવો જીવ હોય ને તેને તમે એમ ધારો જે, ‘આ જીવ આઠ આવરણ પાર અક્ષરધામમાં જાય,’ તો તત્કાળ જાય. જેમ જંતરડામાં ઘાલીને પાણો ફગાવી નાખે એવું તમારા કાંડાને વિષે બળ છે પણ તેને તમે જાણતા નથી.’ એમ કહીને કહ્યું જે, ‘એવી મોટપ તમમાં આવી છે તેનું કારણ કહું તે તમે સાંભળો જે, સર્વ થકી પર જે અક્ષરધામ, તેને વિષે બિરાજમાન એવા જે ભગવાન તેનો તમારે સાક્ષાત્કાર સંબંધ થયો છે.’

૨. જ્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ પર્વતભાઈ આદિ જેવા સત્સંગી થવા માટે કૃપા માંગી ત્યારે મહારાજે શું કહ્યું ? (૯/૧૦૦)

જ. ‘અમે અક્ષરધામમાંથી આંહી આવ્યા, તે પ્રકૃતિપુરુષના લોકમાં પણ ન રહ્યા ને પ્રધાનપુરુષના લોકમાં પણ ન રહ્યા ને અનંત ધામ ને અનંત સ્થાનક તેમાં ક્યાંય ન રહ્યા, ને તમારી ભેળા આવીને રહ્યા ને હજી કૃપા જોઈએ છીએ?’

૩. ભગવાન રાજી થાય તેનું ફળ શું ? અને ભગવાનને નિરંતર રાજી કરવા શું કરવું ? (૩૨/૧૧૩-૧૧૪)

જ. તે મહારાજે પોતે કહ્યું છે જે, મારો રાજીપો થાય તેને બુદ્ધિયોગ આપું છું કાં રૂડા સાધુનો સંગ આપું છું. તે બુદ્ધિયોગ તે શું ? તો બુદ્ધિને વિષે એવું જ્ઞાન જે ભગવાન રાજી થાય.’ ત્યારે પૂછ્યું જે, ‘ભગવાન નિરંતર રાજી કેમ રહે ? પછી સ્વામી બોલ્યા જે, ‘ભગવાનને નિરંતર રાજી રાખવા હોય તેને ભગવાનની આજ્ઞા લોપવી નહિ અને આપણને ભગવાનનું સ્વરૂપ મળ્યું છે તે વિના બીજે સુખ ઈચ્છવું નહિ ને ખરેખરા ભગવાનના સાધુ હોય તેનો સંગ રાખવો, તો તેની ઉપર ભગવાન ને મોટા સાધુ નિરંતર રાજી રહે.

પ્ર.૧૩ નીચે આપેલા કોઈ પણ બેના દૃષ્ટાંત અથવા પ્રસંગ વર્ણવી તેનો સિદ્ધાંત લખો. (કુલ આઠેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૬)

નોંધ : સિદ્ધાંત મૌલિક રીતે લખવાનો હોવાથી અહીં આપેલા જવાબ સિવાયનો સિદ્ધાંત પરીક્ષાર્થીએ લખેલો હોય તો તે દૃષ્ટાંતને અનુરૂપ છે કે નહીં તે પરીક્ષકે જાતે નક્કી કરીને તેના ગુણ આપવાના છે. ૨ ગુણ દૃષ્ટાંતના અને ૧ ગુણ સિદ્ધાંતનો આપવો.

૧. સો કરોડ મણ ઢૂંસાની કમાણી (૨૨/૧૦૯) દૃષ્ટાંત : સોનું લેવાનો સંકલ્પ થયો પણ કોઈ દી સો કરોડ મણ ઢૂંસાં લઈને કમાણી કરીએ, એવો સંકલ્પ થાય છે ? ત્યારે કહ્યું જે, ‘ના મહારાજ !’ ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, ‘મોટા સાધુની સમજણમાં તો મહારાજની મૂર્તિ વિના પ્રકૃતિપુરુષ સુધી ઢૂંસા જ છે, પણ કાંઈ માલ જણાતો નથી. તમે એટલી ઘડી આવા સાધુનાં દર્શન ને વાતું મૂકીને શી કમાણી કરી ?

સિદ્ધાંત : જ્યારે ભગવાન અને મોટા સંતના દર્શનને અર્થ જઈએ ત્યારે તેમનો સમાગમ મૂકીને બીજી કોઈ પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ નહિ. તે સમયે કરેલી બીજી પ્રવૃત્તિ ઢૂંસાના વ્યવહાર જેવી છે.

૨. ચંદ્રમાના પ્રતિબિંબનું દૃષ્ટાંત (૨૯/૧૧૨) દૃષ્ટાંત : ચંદ્રમાનું પ્રતિબિંબ જળમાં પડે છે ત્યારે તેને જોઈને માછલું રાજી થાય છે ને એમ જાણે જે, ‘આ પણ આપણા જેવું માછલું છે,’ પણ જેવો ચંદ્રમા છે ને જેવું તેનું મંડળ છે ને જેવું તેમાં તેજ છે ને જેવું તેનું ઐશ્વર્ય ને સામર્થ્ય છે તેને માછલું જાણી શકતું નથી.

સિદ્ધાંત : જેવા મહારાજ છે ને જેવા મહારાજના સંત છે. તેને મનુષ્ય પોતા જેવા જાણે છે. પણ તેમનો મહિમા જાણી શકતો નથી. જેવા છે તેવા ઓળખાયા નથી. આ તો દેખાય છે આપણા જેવા પણ કોટિ જીવોને અક્ષરધામમાં લઈ જાય તેવા છે.

૩. વાછડું, પોઠિયો અને દૂધનું સુખ (૨૧/૧૦૮) દૃષ્ટાંત : એક દિવસ ગાયનું વાછડું છૂટીને ગૌશાળાએ ગયું ને જાણે જે, દૂધનું સુખ લઉં. પછી તો ત્યાં પોઠિયા ઊતરેલ તે જ્યાં મોઢું ઘાલવા જાય ત્યાં પાટુ ખાય. તે પાટું ખાઈખાઈને મોઢું તો સૂજી ગયું, પણ દૂધનું સુખ આવ્યું નહિ, પછી પોતાની મા આવી તોય ધાવવા સમર્થ ન થયું. તેમ આવા સાધુને મૂકીને બીજે સુખ લેવા જાય છે તે તો પાટુઓ ખાધા જેવું છે.

સિદ્ધાંત : કુસંગે કરીને જો સાચા સંતનો સંગ છૂટી જાય તો જેમ પોઠિયા પાસે દૂધનું સુખ નથી. તેમ કુસંગ પાસે ભગવાનનું સુખ આવતું નથી. માટે સાચા સંતનો જ સંગ રાખવો.

પ્ર.૧૪ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે ઉપર અભ્યાસક્રમની 'સ્વામીની વાતો'નું પ્રમાણ આપી સમજાવો.
(આઠથી દસ લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૪)

નોંધ: (૧) સમજૂતિ મૌલિક રીતે લખવાની હોવાથી અહીં આપેલા જવાબ સિવાયની સમજૂતિ પરીક્ષાર્થીએ લખેલી હોય તો તે પ્રસંગને અનુરૂપ છે કે નહીં તે પરીક્ષકે જાતે નક્કી કરીને તેના ગુણ આપવાના છે. ૧ ગુણ પ્રમાણના અને ૧ ગુણ સમજૂતિના આપવા. (૨) ઉકેલપત્રમાં આપેલ સ્વામીની વાત સિવાય અભ્યાસક્રમમાં આવતી સ્વામીની વાતમાંથી બીજી કોઈ પણ વાત પરીક્ષાર્થીએ લખેલ હોય અને તે વિષયને અનુરૂપ આવતી હોય તો તેના ગુણ કાર્યાલયનું ધ્યાન દોરીને મૂકવા. જ્યાં બે પ્રમાણ આવતાં હોય ત્યાં કોઈ પણ એક પ્રમાણ અને તેને અનુરૂપ સમજૂતિ લખી હોય તો તેના પૂરા ગુણ આપવા.

૧. રાજા સાથે પરણી તો વાઘરણ રાણી પદને પામી. (૩/૮૬, ૩૧/૧૧૩) પ્રમાણ (૧) એવી મોટપ તમમાં આવી છે તેનું કારણ કહું તે તમે સાંભળો. જે, સર્વ થકી પર જે અક્ષરધામ, તેને વિષે બિરાજમાન એવા જે ભગવાન તેનો તમારે સાક્ષાત્કાર સંબંધ થયો છે. (૨) ત્રણ પ્રકારના પંખી છે તેમાં કેટલાક પંખી તો પાંખમાં રાખીને સેવે એવાં છે. તેમાં વૃત્તિ દ્વારે ઈડું સેવાતું હોય તે ઈડું દષ્ટિમાં આવે તો ગંદું રહે? ત્યારે કહું જે, 'ન રહે.' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'એ ઈડું પાંખમાં આવીને પડે તો શું ગંદું રહે ? ન જ રહે.

સમજૂતિ : (૧) ભગવાનનો સંબંધ જેને થયો તેની મોટપનો કોઈ પાર નથી. ભગવાનના બળથી જ પામર જીવ હોય તે પણ મોટપ પામે છે. મુક્તાનંદ સ્વામી જેવા સંત પણ પોતાની મોટપ જાણી ન શક્યા. (૨) આપણે પણ વૃત્તિ દ્વારે સેવે તેવા સંતના આશરે રહ્યા છીએ તો તેઓ આપણામાં કાંઈ કસર રહેવા દેશે નહિ.

૨. ગિરધરભાઈએ સત્સંગમાં તપ વગેરે ઘણાં સાધન કર્યાં પણ મહારાજનું સુખ ન આવ્યું, પણ ભગતજીમાં જોડાયા તો સુખ આવ્યું. (૨૦/૧૦૮) પ્રમાણ : જેમ ગાયનું વાછરું હોય તે ગાયના શરીરમાં ગમે ત્યાં થબડકા મારે, પણ દૂધનું સુખ આવે નહિ, તે તો જ્યારે આંચળને વળગે ત્યારે દૂધનું સુખ આવે છે. તે તો દષ્ટાંત છે ને એનું સિદ્ધાંત એ છે જે, આ બધોય સત્સંગ તો મહારાજનું શરીર છે, પણ જે મોટા એકાંતિક સાધુ છે, તે દ્વારે તો મહારાજ અખંડ રહ્યા છે, તેને વળગે છે ત્યારે તેને મહારાજનું સુખ આવે છે, જેમ ગાયના આંચળમાંથી દૂધ આવે છે.

સમજૂતિ : ગાયનું શરીર પવિત્ર ને પૂજનીય છે પણ દૂધ તો આંચળમાંથી જ મળે છે. તેમ સત્સંગ તો ઘણી બધી રીતે થાય. પણ મહારાજનું સુખ તો એકાંતિક સાધુના દ્વારે જ આવે છે. તેમનામાં મહારાજ અખંડ રહ્યા છે.

૩. લાખોપતિનો દીકરો હોય કે વડાપ્રધાનનો દીકરો હોય પણ ડોક્ટર થવા મેડિકલ સ્કુલમાં એડમિશન લેવું જ પડે. (૧૩/૧૦૩) પ્રમાણ : લાખો રૂપિયાનું મંદિર હોય ત્યારે એવી મૂર્તિયું શોભે. પછી સાધુએ કહું જે, મંદિર પ્રમાણે જ મૂર્તિયું લેવા આવ્યા છીએ. ત્યારે કહે જે, 'તો કાઢી આપું.' પછી સલાટે મૂર્તિયું કાઢી આપીયું. તેમ આપણે બ્રહ્મરૂપ થયા વિના પુરુષોત્તમને પધરાવશું ક્યાં ? માટે પુરુષોત્તમ પધરાવવા હોય તો બ્રહ્મરૂપ થાવું. સમજૂતિ : રાજાનો દીકરો રાજા થઈ શકે. પણ ગમે તેવા મોટાનો દીકરો હોવાને લીધે તે ડોક્ટર ન થઈ શકે. ડોક્ટર થવા માટે તેણે મેડિકલમાં એડમિશન પણ લેવું પડે ને ભણવું પણ પડે તેમ બ્રહ્મરૂપ થવા માટે કોઈના દીકરા હોવું જરૂરી નથી. તે રીતના વાણી, વિચાર અને વર્તન કરી સત્પુરુષમાં જીવ જોડવો પડે.

૪. વસ્તા ખાચરને જીવાખાચર અને બુઢા ધાધલનો કુસંગ લાગ્યો તો મહારાજને મળ્યા વિના જ ચાલ્યા ગયા. (૧૫/૧૦૪)

પ્રમાણ : જેને જેટલું ભૂંડું આચરણ થાય છે, તેટલું અજ્ઞાન છે ને જેટલું અજ્ઞાન છે તેટલો જ કુસંગ થાય છે.

સમજૂતિ : અજ્ઞાન હોય ત્યારે સંગ ઓળખાય નહિ અને જ્યારે કુસંગ થાય છે, ત્યારે ભૂંડું આચરણ થાય છે. સારા ખોટાની પરખ મટી જાય છે અને ભગવાનનો પણ ત્યાગ થાય છે.

